

In welke VOLGORDE moeten de vogels worden gerangschikt?

Door R. E. Moreau

Op het eerste gezicht lijkt dit misschien een wat kinderachtige en onbelangrijke vraag. Maar iedereen, die een lijst van in een bepaalde streek voorkomende vogels wil opstellen, krijgt ermee te maken. Zelfs bij het overzichtelijk noteren van veldwaarnemingen in ons dagboek moeten we er rekening mee houden. En wie in tijdschriften of boeken gegevens over een bepaalde vogelsoort opzoekt, heeft ook al allerlei moeilijkheden met de uiteenlopende methoden van rangschikking. Evenals bij de rangschikking van andere diersoorten, deelt men de vogels volgens vier categorieën in: de soorten, de genera (dit zijn een aantal nauw verwante soorten), de families (groepen verwante genera) en de orden (gevormd door een aantal verwante families). De eerste categorie, de soort, is een biologische realiteit. De overige zijn door de mens bedachte, subjectieve groeperingen. Alle zangvogels zijn samengebracht in één grote orde, die der Passeriformes, terwijl de overige vogels in een aantal naar omvang sterk uiteenlopende orden zijn ingedeeld, zoals bijvoorbeeld die der *Piciformes*, waarin niet alleen onze Europese spechten, maar ook bijv. de toekans thuis horen, of die der *Anseriformes*, waarin alle eenden, ganzen en zwanen zijn ondergebracht.

De schrijver van het eerste Engelse boek over vogels, Turner (1544) behandelde zijn soorten in de alfabetische volgorde der wetenschappelijke namen, dus *Accipitres*, *Alcedo*, *Anas*, *Anser*, *Aquila*, een voorbeeld dat nog door verscheidene schrijvers na hem werd gevolgd. Natuurlijk kwamen bij dit systeem gewoonlijk in het geheel niet aan elkaar verwante vogelsoorten naast elkaar te staan en veel later, nadat een systeem van wetenschappelijke naamgeving en indeling was ontworpen, werden er pogingen ondernomen om de dieren zodanig te rangschikken, dat hun veronderstelde verwantschappen daarbij tot uitdrukking kwamen. Men is hiermee doorgegaan, met allerlei variaties, gedurende de gehele 19e eeuw, tot tenslotte de Duitse ornitholoog Hartert, die later voornamelijk in Engeland werkzaam was, een ook al door zijn algemeen erkende gezag en enorme kennis, aanvankelijk algemeen aanvaard systeem ontwierp. Hij begon zijn reeks boeken over de vogels der palaearticische fauna, waarvan het eerste deel in 1910 verscheen, met de kraaien, spreeuwen, wielewalen en vinken en werkte zich zo door de zangvogels heen, waarvan hij de behandeling besloot met de winterkoningen, waterspreeuwen en zwaluwen. Vervolgens nam hij de volgende vogelorden ter hand, beginnend met de gierzwaluwen en nachtzwaluwen. In de inleiding tot zijn boek vinden we geen enkele aanwijzing, waarom hij nu juist deze volgorde koos en er is enige reden om aan te nemen, dat hij ook geen speciale bedoelingen met het

kiezen van deze volgorde had. Hoe dit zij, de door hem gekozen rangschikking werd vrij algemeen nagevolgd. O.a. in de naamlijst (check list) die de Unie van Britse Ornithologen (B.O.U.) in 1923 voor het eerst publiceerde, evenals in het bekende „Handbook of British Birds”, waarvan het eerste deel in 1938 verscheen.

Inmiddels waren er hier en daar stemmen opgegaan tegen de door Hartert gekozen volgorde en vooral tegen het feit, dat hij was begonnen met de zangvogels, die algemeen als de hoogst ontwikkelde worden beschouwd. Dit toch is in strijd met een algemene regel in de biologie, dat systematische rangschikking van diersoorten pleegt te beginnen met wat men als de laagst ontwikkelde vormen beschouwt. De Amerikaanse ornitholoog Dr. Alexander Wetmore stelde daarom een nieuwe rangschikking vast, die in 1952 werd overgenomen voor een nieuwe druk van de Britse naamlijst. De definitieve rangschikking, zoals Dr. Wetmore zich die denkt, waarin hij ook de volgorde van de laagste groeperingen, de families heeft vastgelegd, verscheen in 1960 (in: *Smithson. Misc. Coll.* 139 (11)).

Om nu de zaak niet al te ingewikkeld te maken en vooral om de aandacht te vestigen op de belangrijkste groep, wil ik nu eens nagaan hoe in een aantal der belangrijkste recente ornithologische publicaties de in Westeuropa voorkomende zangvogels zijn gerangschikt. Zowel Hollom in zijn „Popular Handbook of British Birds” (1952) als Peterson, Mountfort en Hollom in hun „Field Guide to the Birds of Britain and Europe” (1954) hielden zich nagenoeg geheel aan de volgorde van de Britse naamlijst van 1952. Zij deden dit opzettelijk met de zeer te waardenen bedoeling om de door Wetmore vastgestelde volgorde te populariseren. Zij begonnen de behandeling van de *Passeriformes* met de leeuweriken, zwaluwen, wielewalen en kraaien, in deze volgorde. Dr. Charles Vaurie daarentegen, wiens „Birds of the Palearctic Fauna” (1959) zeer veel wordt geraadpleegd, begon met de zwaluwen en liet daarop de leeuweriken, kwikstaarten (en piepers) en klauwierien volgen. Dit in navolging van een werk van nog groter gezag en ruimere opzet, namelijk de „Check list of the Birds of the World”, die wordt gepubliceerd onder redactie van Prof. Ernst Mayr en Dr. J. C. Greenway. Echter, na deze aanvankelijke overeenstemming, wijkt ook Dr. Vaurie vervolgens weer in belangrijke mate af van de voor het grote standaardwerk gekozen volgorde. In het boek van Vaurie zijn de laatste families der in Westeuropa voorkomende zangvogels de boomkruipers, de wevers (mussen) en de vinken en gorzen, terwijl de volgorde die de wereldlijst geeft luidt: wevers, spreuwen, wielewalen en kraaien. Prof. Voous volgt in zijn „Atlas der Europese vogels” (1960) vrijwel geheel de rangschikking van de wereldlijst. Al de hier genoemde boeken plaatsen bovendien de zangvogels helemaal aan het slot, na de andere orden. Maar Dr. Bannerman, van wiens „The Birds of the British Isles” het eerste deel in 1953 is verschenen, is teruggekeerd naar de door Hartert opgestelde en ook door Witherby c.s. gebruikte volgorde: hij is begonnen met de *Passeriformes* en daarbinnen met de kraaien, spreuwen, wielewalen en vinken, enz.

Binnen de families loopt ook de volgorde, waarin de genera zijn gerang-

schikt en binnen de genera weer de volgorde der soorten, vaak van publicatie tot publicatie sterk uiteen. Zo vinden we bijv. op de naamlijst van de B.O.U. en in de „Field Guide” achtereenvolgens de *boerenzwaluw*, de *huiszwaluw* en de *oeverzwaluw*. Maar in de wereldlijst is de volgorde: *Riparia* (oeverzwaluwen), *Hirundo* (boerenzwaluwen) en *Delichon* (huiszwaluwen).

De lijststers (die in de nog niet voltooide wereldlijst nog niet zijn behandeld) staan op de naamlijst van de B.O.U. en in de „Field Guide” in deze volgorde: *Turdus*, *Monticola*, *Oenanthe*, *Saxicola*, *Tarsiger*, *Phoenicurus*, *Luscinia*, *Cyanosylvia*, *Erithacus*, maar in Vauries boek is de volgorde, zonder enige commentaar of toelichting: *Saxicola*, *Oenanthe*, *Monticola*, *Phoenicurus*, *Erithacus*, *Luscinia* (waarbij ook *Cyanosylvia* is ondergebracht), *Tarsiger* en *Turdus*. Nog enkele voorbeelden over de soorten. Van de piepers (*Antus*) wordt in B.O.U.-lijst en in de „Field Guide” *pratensis* vóór *richardi*, *campestris*, *trivialis* en *gustavi* geplaatst, maar de wereldlijst noemt *pratensis* juist na deze vier. Bij *Motacilla* (de kwikstaarten) is in de Britse publicaties de volgorde: *alba*, *cinerea*, *flava*, maar op de wereldlijst is het net omgekeerd: *flava*, *cinerea*, *alba*.

De vraag rijst dan toch wel, wat de bedoeling van deze afwijkingen is en hoe men ze wil rechtvaardigen? Het antwoord moet dan zijn, dat ieder der genoemde auteurs naar zijn eigen, persoonlijke inzichten handelt volgens de hier volgende regels, vastgelegd door Mayr en Greenway in 1956 (Breviora no. 58). Ofschoon deze nadrukkelijk betrekking hebben op de families, gelden ze evenzeer voor lagere groepen:

(a). „Vermoedelijk nauw verwante families bij elkaar te plaatsen” en „de laagst ontwikkelde families aan het begin, de hoogst ontwikkelde achteraan te plaatsen.” Er wordt, natuurlijk, de nadruk op gelegd dat „bij het rangschikken in een lijst ... het vaak onvermijdelijk is niet verwante groepen onmiddellijk achter elkaar te plaatsen”. Dat gebeurt inderdaad; de volgorde: leeuweriken, zwaluwen, kwikstaarten in de wereldlijst is een zo wonderlijke combinatie, als maar denkbaar is binnen de *Passeriformes*; en het is wonderlijk de zwaluwen bij de „lager ontwikkelde” groepen te vinden. Trouwens, het gehele begrip van „lage ontwikkeling” wordt in de praktijk steeds aanvechtbaarder, naarmate onze kennis van de vogels toeneemt en naarmate blijkt dat we met steeds meer factoren rekening moeten houden om verwantschap te kunnen vaststellen. Trouwens, hoe groter de groep is, des te moeilijker wordt het om graden van „primitiviteit” vast te stellen die ons bij de rangschikking kunnen helpen. Men vraagt zich bijv. af, wat we hier aan hebben als het gaat om het bepalen van een volgorde voor de ongeveer twintig soorten van het geslacht *Phylloscopus*?

(b). Een andere regel is „zo nauwkeurig mogelijk de gebruikelijke rangschikking aan te houden, tenzij latere onderzoekingen nadrukkelijk hebben aangetoond dat wijziging gewenst is.” Hier schuilt het addertje onder het gras. Nadrukkelijk? Wat de één nadrukkelijk meent te zijn, kan een ander als belachelijk beschouwen. Trouwens,

dergelijk hergroeperingen worden gepubliceerd zonder enige gedetailleerde poging tot rechtvaardiging, die ons zou moeten overtuigen en maar al te vaak zelfs zonder enige verklaring. Maar er is trouwens een fundamenteel bezwaar tegen de regel, dat rekening zou moeten worden gehouden met gevormde traditie. Wanneer een rangschikking wetenschappelijk wil zijn, dan is een traditionele rangschikking, waarvoor de gronden in een ver verleden liggen, van generlei waarde meer. In feite kan de enige rechtvaardiging voor het vasthouden aan traditie zijn, dat men dit op praktische gronden doet. Dit veronderstelt echter, dat het een traditie is, die iedereen kent, wat beslist niet opgaat voor de meeste gebruikers van vogelboeken, te meer niet, omdat er helaas niet één traditie is, maar dat men zich op verscheidene kan beroepen.

Onverbiddelijk rijst nu de vraag of het zin heeft voort te gaan met het uitwerken van een systeem, dat zo aan voortdurende wijzigingen onderhevig is en dat de belangstellende leek zulke uiteenlopende „regels” voor zet. We kunnen niet genoeg herhalen, dat hoe knap en grondig de bewerkers van het bestaande systeem ook te werk gaan, er een onvermijdelijke zwakte in schuilt, die funest is voor de betrouwbaarheid en bruikbaarheid: binnen een familie of een geslacht hebben de leden ervan zich in verschillend tempo en verschillende richting ontwikkeld, drie dimensionaal. Onze rangschikking tracht dit gecompliceerde proces, waarvan we de details altijd slechts kunnen gissen, in één dimensie vast te leggen. Degeen die een lijst raadpleegt, al weet hij verder niets van vogels af, wordt verondersteld te weten dat wanneer bijvoorbeeld de spreeuwen, wiewalzen en kraaien in deze volgorde worden geplaatst, dit weliswaar wijst op nauwe onderlinge verwantschap, maar dat het beslist niet betekent dat elke volgende familie zich uit de voorgaande heeft ontwikkeld. Terwijl de volgorde leeuweriken, zwaluwen en kwikstaarten zelfs niet de bedoeling heeft enige verwantschap aan te duiden.

Ik geloof dan ook stellig, dat het de voorkeur zou verdienen enige van onze hinderlijke pretenties prijs te geven. In andere takken der zoologie wordt steeds meer gebruik gemaakt van alfabetische rangschikking, die praktisch en ondubbelzinnig is. Om de een of andere reden schijnt dit nog steeds niet overwogen te zijn door moderne ornithologen. Toch geloof ik, dat in dit verband een breuk met de traditie hoog tijd wordt. Ik zou de soorten alfabetisch binnen het genus willen rangschikken (zonder sub-genera toe te laten, maar waar nodig informele speciesgroepen vormend, wat geen complicaties oplevert bij de naamgeving). Ik zou voorts de genera alfabetisch in de families of sub-families rangschikken en de families in sub-orden, de sub-orden in de orden. Maar daarna zou ik, om praktische redenen, inconsequent willen worden. In de allereerste plaats zou ik de *Passeriformes*, die tenslotte ongeveer de helft van het aantal bekende soorten omvatten en daarom gemakshalve apart moeten worden gehouden, daar willen plaatsen waar de meeste gebruikers van moderne vogelboeken hen verwachten: aan het eind. Dit is in strijd met de alfabetische rangschikking van de orden. Maar gelukkig zijn de specialisten het over de volgorde van de orden

wel zover eens, dat we ons nu verder wel aan de gegroeide traditie zouden mogen houden.

Men kan mij tegenwerpen dat men, door een alfabetische rangschikking te gaan gebruiken en daardoor de mogelijkheid om wat misschien nauw verwante genera zijn bij elkaar te plaatsen, uit te sluiten, het kind met het badwater weggooit. Maar dit behoeft niet het geval te zijn. Iedereen, die wel eens volgens de oude regels een lijst met vogelnamen heeft opgesteld, zal in zijn gedachten bepaalde groepen van soorten, genera of families hebben gevormd, terwijl de verwantschap van andere hem een raadsel is gebleven. In een gedegen naslagwerk moet het heel eenvoudig zijn om met een paar regels, voorafgaand aan elke groepering, aan te duiden welke verwantschappen er naar het oordeel van de auteur bestaan. Bijv. boven elk genus de speciesgroepen die de auteur meent te onderscheiden.

Door verder een alfabetische rangschikking toe te passen, kan de auteur nadrukkelijk de verwantschappen die hij meent te zien aangeven, zonder — zoals bij het tegenwoordige systeem onvermijdelijk is — verwantschappen te moeten suggereren, waarin hij zelf niet gelooft. Iedere volgende bewerker kan de alfabetische volgorde overnemen en hoeft niet op verwantschappen te zinspelen, tenzij hij dit nadrukkelijk wenst. Tenslotte zal de niet ingewijde lezer veel gemakkelijker de vogel die hij zoekt kunnen vinden en zich niet hoeven verbazen over veronderstelde relaties, die de auteur allerminst heeft willen aanduiden.

Natuurlijk zal men zeggen dat mijn voorstel een stap terug betekent, omdat het een gedeeltelijke terugkeer is naar een systeem, dat reeds vierhonderd jaar geleden werd geprobeerd en later is prijs gegeven. Dit is echter niet juist, want de toen gebruikte volgorde was volkomen willekeurig. Terwijl mijn systeem zoveel maar mogelijk is rekening houdt met en gebruik maakt van de groeperingen, die, op grond van algemeen erkende argumenten, kunnen worden gevormd. Natuurlijk zullen er in de praktijk nog wel eens moeilijkheden rijzen, ook bij dit systeem. Maar vergeleken bij het bestaande is het niet langer misleidend, terwijl het objectief en gemakkelijk te hanteren is.

(Bij het schrijven van dit artikel heb ik veel nut gehad van discussies met Philip Ashmole, Phil Hollom, Dr. David Lack en Sir Landsbourough Thomson).

• *Het adres van de schrijver luidt: Edward Grey Institute, Oxford, Engeland.*